

SAKSAN JA VENÄJÄN SUHTEET:

41

AIHEUTTAAKO SAKSAN VAALITULOS MUUTOKSIA?

Minna-Mari Salminen

BRIEFING PAPER 41, 23. syyskuuta 2009

ULKOPOLIITTINEN INSTITUUTTI
UTRIKESPOLITISKA INSTITUTET
THE FINNISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS

SAKSAN JA VENÄJÄN SUHTEET:

AIHEUTTAAKO SAKSAN VAALITULOS MUUTOKSIA?

Minna-Mari Salminen
Tutkija
Ulkopoliittinen instituutti

Briefing Paper 41
23. syyskuuta 2009

- Saksan vaalituloksesta huolimatta erityissuhde Saksan ja Venäjän välillä tulee säilymään.
- Maailmanlaajuinen talouskriisi tuo Saksaa ja Venäjää vain lähemmäs toisiaan. Monet talouskriisissä kamppailevat saksalaiset yritykset ottavat mielellään vastaan venäläisiä investointeja ja Venäjän markkinoilla toimivien saksalaisten yritysten uskotaan jatkavan kasvuaan.
- Saksa keskittyy tuottaviin taloussuhteisiinsa Venäjän kanssa ja pitää Venäjän sisäpolitiikan kritiikin retorisella tasolla.
- Vaikka Saksan yleinen ulkopoliittinen linja saattaa siirtyä hiukan atlantistiseen suuntaan, Saksan Venäjä-politiikka ei tule menettämään merkitystään.

Ulkopoliittinen instituutti
Venäjä alueellisessa ja globaalissa kontekstissa -ohjelma

Angela Merkel ja Dmitri Medvedev G8-kokouksessa Italiassa heinäkuussa 2009.

Kuva: www.kremlin.ru

Saksassa vuosi 2009 tunnetaan jo supervaali-vuotena, sillä tänä vuonna pidetään useita vaaleja: paikallisvaaleja, osavaltiovaaleja ja liittopäivävaalit. Tärkeimmät eli liittopäivävaalit pidetään syyskuun 27. päivänä. Vuonna 2005 pidettyjen liittopäivävaalien jälkeen hallituskoalitio muodostettiin kristillisdemokraattien (CDU) ja sosiaalidemokraattisen puolueen (SPD) välillä. Mielipidemittaukset povaavat tällä kertaa kristillisdemokraateille noin kolmannesta koko äänipotista. SPD saisi noin neljänneksen ja kolmannesta sijasta käydään taistelua liberaalipuolue FDP:n, vihreiden ja vasemmiston välillä. Tosin viimeksi mainittua pidetään hyvin epätodennäköisenä kandidaattina hallituskeskusteluihin.

Kestääkö nykyinen laaja hallituspohja vai muodostuuko Saksaan uusi hallituskoalitio? Spekulointeja CDU:n ja FDP:n muodostamasta keltamustasta hallituksesta on jo esitetty. Nämä kaksi puoluetta tunnetaan kriittisestä suhtautumisestaan Venäjää kohtaan ja siksi on luonnollista, että kysymys vaalituloksen vaikutuksista Saksan Venäjä-suhteeseen nousee esille.

Muutaman viime vuoden aikana lännen ja Venäjän suhteet ovat heikentyneet. Venäjä on selkeästi ilmaissut että se painottaa ulkopoliitikassaan omaa naapurustoaan. Lännessä Venäjän itsevarmuutta huokuva politiikka on johtanut jopa epäilyihin uuden kylmän sodan syttymisestä.

Sekä EU että Yhdysvallat toivovat Saksan ottavan sillanrakentajan roolin Venäjän ja lännen välisissä suhteissa, mutta tähän mennessä Saksa ei ole sitä tehnyt. Saksan tavoitteena on ennen kaikkea ollut

varmistaa, että sen kahdenväliset suhteet Venäjään voivat hyvin. Liittopäiväedustaja Wolfgang Gerke on löytänyt syyn tähän hallituskoalitiosta, sillä kristillisdemokraattien ja sosiaalidemokraattien koalitio ei ole muuttanut mitään omassa Venäjä-politiikassaan verrattununa Gerhard Schröderin SPD-vihreät -koalitioon. Vaikuttaakin siltä, että liittokansleri Angela Merkel on jatkanut hyvin muuttuvaa Venäjä-politiikkaa.

Sellaiset termit kuten ”strateginen kumppanuus”, ”modernisaatiokumppanuus” tai ”erityissuhde” ovat kaikki käytössä, kun analysoidaan ja kuvaillaan Saksan ja Venäjän suhdetta. Pitkä yhteinen historia, jatkuvuus politiikassa ja taloussuhteet luovat keskinäistä luottamusta Moskovan ja Berliinin välille. Voidaankin sanoa, että tämä kumppanuus vastaa Saksan intressejä ja siksi mitään suuria muutoksia vaalien jälkeen on turha odottaa, vaikka uuden hallituskoalition syntyminen saattaisi siirtää Saksan ulkopoliittista linjaa kohti atlantistisempaa suuntaa.

”Poliittiset yhtäläisyytemme ovat suurempia kuin eromme”

Angela Merkel kiteytti ulkopoliittiset linjauksensa pian liittokansleriksi tultuaan syksyllä 2005. Hän ilmoitti harjoittavansa realistista ulkopoliitiikkaa, joka perustuu tunnetuille kansallisille intresseille. Merkel on yrittänyt luotsata Saksaa takaisin atlantistiseen suuntaan ja onkin käynyt selväksi, että hänen ulkopoliittiset pääsuuntauksensa eivät ole idässä vaan suhteissa länteen, sekä EU:iin ja Yhdysvaltoihin. Tästä huolimatta on selvää, että Merkel ymmärtää ja osaa arvostaa myös niitä mahdollisuuksia, joita

Venäjä tarjoaa saksalaisille yrityksille. Siksi hän on sitonut ”strategiseen kumppanuuteen” Venäjän kanssa, erityisesti energiakysymyksissä.

Toisin kuin edeltäjänsä SPD:stä, Merkel on kriittinen Venäjää kohtaan. Hän puhuu avoimesti vapaan median puolesta, oikeusvaltioperiaatteen toteutumisesta ja on vaatinut ihmisoikeusaktivistien murhia selvitetäviksi. Tämä on ollut näkyvä katkos Saksan Venäjäpolitiikan jatkumossa, vaikka Merkelin kommentit ovat edelleen pysyneet retorisella tasolla, eikä niillä ole ollut mitään näkyvää vaikutusta, paitsi mahdollisesti saksalaisten yritysjohtajien keskuudessa.

Hyvät poliittiset suhteet ovat edellytys menestyksellä yrityksitoiminnalle. Hyvä esimerkki tästä ovat saksalaisen energiajätin E.ONin kaasukenttä-hankinnat Etelä-Venäjällä samaan aikaan kun hollantilainen Royal Dutch Shell ja BP kamppailivat vakavissa vaikeuksissa. Merkelin kriittisen kommentit ovat kiusallisia saksalaisille liikemiehille, sillä liikikumppanit Venäjällä ovat usein lähellä hallintoa.

Hyvien poliittisten suhteiden luomista ja ylläpitoa ei ole jätetty vain poliitikoille. Saksalla on organisaatioita, jotka edistävät saksalaisten etuja ja idänkauppaa kuten Ost-Ausschuss. Näissä organisaatioissa on hyvin vaikutusvaltaisia liikemiehiä, eivätkä he halua maahansa hallitusta, joka olisi liian kovasanainen Venäjää kohtaan ja tällä tavoin vahingoittaisi idänkauppa-suhteita.

Saksalaisen liike-elämän edut olivat varmasti myös mielessä, kun vuonna 2006 julkaistiin Saksan ulkoministeriön Venäjä-toimintaohjelma, jonka kiteytetty tavoite oli ”*Annäherung durch Verflechtung*” eli lähentyminen taloudellisen sitouttamisen kautta. Saksan päätavoitteena on yrittää estää Venäjän yhteiskunnallinen hajoaminen ja taloudellinen epävarmuus, jotka Berliinissä nähdään suurimpina Venäjältä tulevana uhkakuvina.

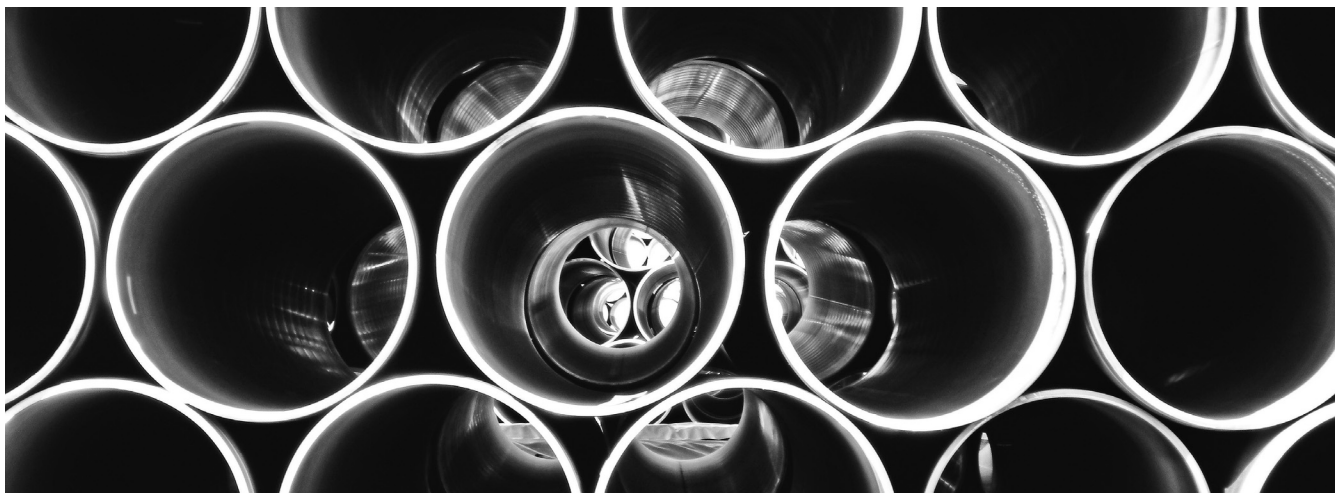
Vuonna 2007 ulkoministeri Frank-Walter Steinmeier puhui saksalais-venäläisestä yhteistyöstä ja totesi yhteisten intressien painavan vaakakupissa enemmän kuin poliittisten erojen. Tämä lausunto kuvaa hyvin mielentilaa Berliinissä: eroavaisuuksia ei yksilöidä ja Venäjän sisäistä poliittista tilannetta ei SDP-läinen ministeri halunnut kritisoida. Vasta Georgian sota kesällä 2008 sai Steinmeierin tuomitsemaan Venäjän ”liiallisen voimankäytön”.

Onko Venäjä Saksalle uhka?

Saksan hallitus on tehnyt Venäjän kanssa sopimuksia, jotka ovat herättäneet paheksuntaa Saksan länsimaisten liittolaisten keskuudessa. Erityisesti Baltian maat ja Puola ovat kokeneet, että Saksa jättää huomioimatta omat liittolaisensa EU:n ja NATOn piirissä. Suuri ja voimakas Saksa ei ole neuvotellut naapureidensa tai liittolaistensa kanssa, vaan on vienyt eteenpäin hyvin pragmaattista idänpolitiikkaa, juuri kuten Angela Merkel on luvannutkin.

Merkkejä Venäjän aggressiivisesta ulkopoliitikasta on ollut nähtävillä: kaasukriisi Ukrainassa, hyökkäykset tietojärjestelmiin Virossa, öljykriisi Liettuassa, lihakriisi Puolan kanssa ja lentotukikohtaselkkaus Kirgisiassa. Kuitenkin vasta viiden päivän sota Georgian kanssa todella herätti länsimaat näkemään Venäjän mahdollisena turvallisuusuhkana Euroopalle. Saksassa näin ei kuitenkaan käynyt. Saksassa ollaan hyvin tietoisia Venäjän armeijan heikosta suorituskyvystä, eikä Venäjä näin ollen luo turvallisuusuhkaa Saksasta katsoen. NATOn itälaajentuminen vuonna 2004 myös laajensi puskurivyöhykettä Saksan ja Venäjän välillä ja Saksa pitää sitä tällä hetkellä tarpeeksi leveänä omalle turvallisuudelleen. Keväällä 2008 NATOn huippukokouksessa Bukarestissa Saksa vastusti avoimesti Ukrainan ja Georgian jäsenyyttä puolustusliitossa. Saksa pitää NATOn jäsenkantaan jo oman turvallisuutensa kannalta riittävänä ilman laajentumistakin. Saksa tekee päätöksiä omaan kansallista etuaan silmällä pitäen, ei pelkästään ajatellen hyvää suhdettaan Venäjään.

Silloin kun Saksan omat edut ovat ristiriidassa Venäjän kanssa, Saksa ei tee Venäjän suhteen myönnytyksiä. Venäjä on esimerkiksi yrittänyt ajaa viisumivapautta EU:n kanssa kuusi vuotta ilman, että tämä tavoite on tullut juuri yhtään lähemmäksi, osittain Saksan vastustuksesta johtuen. Tämän asian kohdalla saksalaiset viranomaiset katsovat Brysselin suuntaan ja vannovat monenkeskisten neuvottelujen nimeen. EU:n ja Venäjän välinen viisumihelpotussopimus vuodelta 2006 perustuu saksalais-venäläiseen malliin, ja paljastaa ajatuksen, että pitkät viisumit riittävät saksalaisille liikemiehille, eikä Saksa tällä hetkellä kaipaa seuraavaa askelta viisumivapauden suuntaan.

Nord Streamin öljyputkivarasto Kotkassa.

Kuva: www.nord-stream.com

Taloudellinen kumppanuus

Talousyhteistyössä ”strateginen kumppanuus” on juuri oikea termi kuvailemaan maiden keskinäisriippuvaista suhdetta, joka kulminoituu energiaan. Saksa tuo 30 prosenttia maakaasustaan ja 35 prosenttia öljystä Venäjältä. On Saksan etujen mukaista turvata energiavirrat Venäjältä, vaikka se tapahtuisikin muiden EU-jäsenmaiden kustannuksella, kuten väittely Itämeren pohjaan asetettavasta kaasuputkesta on paljastanut. Entinen liittokansleri Gerhard Schröder, joka on tunnettu Venäjämönteisyydestään, siirtyi heti palveluskautensa päätteeksi kaasuputkiryhtiö Nord Streamin tehtäviin. Ei ole kummallista, että merenalainen kaasuputki huolestaa Baltian maita ja Puolaa, joilta on sen käyttö estetty, minkä seurauksena lisääntyy myös huoli energiaturvallisuuden takaamisesta näissä maissa. Saksan näkökulmasta Itämeren alainen kaasuputki tekee siitä Euroopan suurimman energian jakelumaan, mikä epäilemättä asettaa sen etulyöntiasemaan. Tämä todistaa, ettei Saksa pelkää pelata rumaa peliä silloin kun sen omat kansalliset edut ovat kyseessä. Tämä saa myös Euroopan komission puheet yhtenäisestä Venäjä-politiikasta näyttämään tyhjiltä.

Saksan riippuvuus venäläisestä energiasta on tuskin vähentymässä lähitulevaisuudessa. Vaalien jälkeen saatetaan tosin joutua tilanteeseen, jossa saksalaiset päätyvät rakentamaan lisäydinvoimaa vähentääkseen riippuvuutta venäläisistä fossiilista polttoaineista. CDU ja FDP kampanjoivat avoimesti 17 ydinvoimalan jatkon puolesta. Kumpikin puolue vetoaa äänestäjiin puhumalla kalliin tuontikaasun epäluotettavuudesta.

Kuitenkin tulee muistaa, että ydinvoimaloissa käytettävä uraani ostetaan myös Venäjältä.

Energia ei ole kuitenkaan ainoa osa-alue, jossa yhteistyö venäläisten kanssa on ennennäkemättömän tärkeää saksalaisille. Saksan talous perustuu vientiin ja Venäjä tarjoaa saksalaisille yrityksille kasvavat markkina-alueet. Vuonna 2008 virallisten saksalaisten tilastojen mukaan Venäjä oli 11. sijalla Saksan vientimaiden listalla 32 miljardilla eurolla, heti Kiinan jälkeen. Vertailukohteiksi tässä voi ottaa Venäjän naapurimaat Ukrainan ja Kazakstanin, jotka olivat 31. ja 52. sijalla samaisella listalla.

Maailmanlaajuisen talouskriisin aikana Saksan ja Venäjän välisissä suhteissa on ilmennyt sellainen erikoisuus, että Berliini on alkanut nähdä Venäjän pelastajanaan kriisistä. Ensimmäinen esimerkki tästä on telakkateollisuuden alalta, johon talouskriisi on iskenyt lujasti. Saksan viidenneksi suurin laivanrakennusyhtiö Wadan Yards itäisessä Saksassa on kärvistellyt talouskriisin kourissa toivoen tilausta joko Gazpromilta, Norilsk Nickeliltä tai muulta venäläiseltä yhtiöltä. Elokuussa 2009 yritys myytiin Venäjän entiselle energiaministerille Igor Yusufoville, joka omilla investoinneillaan pelastaa telakka-yrityksen ja puolet 2500 työpaikasta.

Toinen esimerkki on autoteollisuus. Ennen talouskriisiä Venäjän automarkkinat kasvoivat hurjaa vauhtia. Muiden muassa Volkswagen teki suuria investointeja Venäjälle, mutta toinen saksalainen autonvalmistaja Opel päätyi näyttämään suurempaa roolia maiden välisissä suhteissa. Opel oli osa General Motors-jättiyhtiötä, joka hakeutui

konkurssiin kesän 2009 alussa. Ennen tätä oli päätetty, että yhtiön terveemmät eurooppaiset osat, kuten Opel, säästettäisiin ja myytäisiin sijoittajille. Saksan hallitus päätti keväällä 2009, että se tukisi kanadalaisista Canadian Magna International Inc.-yhtiötä, josta yhdessä mm. venäläisen Sberbankin kanssa tuli ainoa ostajaehdokas Opelille. Saksan hallitus teki tästä kysymyksestä ennen kaikkea poliittisen yhden ostajaehdokkaan päätöksellään.

Saksalla ja Venäjällä on käytössään eri areenoita ja mekanismeja, joilla ne edistävät taloussuhteitaan. Vuodesta 2001 lähtien saksalaiset ja venäläiset kansalaisjärjestöt, virkamiehet ja asiantuntijat tapaavat vuosittain Petersburg Dialogue-ohjelman puitteissa, joka tänä vuonna järjestettiin Münchenissä. Kolmipäiväinen konferenssi keskittyi talouskriisin vaikutusten lieventämiseen Saksan ja Venäjän suhteissa. Myöhemmin Venäjän Sotšissa nähtiin merkkejä Angela Merkelin ja Dmitri Medvedevin läheisistä suhteista sekä henkilötasolla että kauppasuhteissa, kun nämä kaksi johtajaa keskustelivat Venäjän investoinneista sekä Opeleihin että Wadaniin.

Mitä odotettavissa?

Huolimatta Saksan vaalituloksesta ”erityissuhde” Saksan ja Venäjän välillä tulee edelleen kukoistamaan. Kahdenkeskinen kumppanuus on erittäin tuottavaa Saksalle, jos se voi keskittyä taloussuhteisiin ja pitää Venäjän politiikan kritisoinnin retorisella tasolla. Maailmanlaajuinen talouskriisi on lähentänyt maiden suhteita, sillä saksalaisille yrityksille Venäjä on mahdollisuuksien maa. Tämä tarkoittaa sitä, että Venäjä todennäköisesti tulevaisuudessakin voi pitää Saksaa kiilana muiden länsimaiden välillä. Saksalle tärkein asia on kuitenkin kumppanuuden taloudellinen aspekti.

Samaan aikaan ei kuitenkaan ole tarpeeksi perusteita odottaa, että Saksa auttaisi Venäjää saavuttamaan tavoitteensa tulla jälleen suurvallaksi.

Saksa voisi halutessaan ottaa tärkeän roolin demokraattisten arvojen viejänä Venäjälle ja täten luoda uuden pohjan Venäjän ja lännen välisille suhteille. Tähän mennessä Saksa ei kuitenkaan ole näyttänyt mitään merkkejä, että se ottaisi tällaisen roolin itselleen ja mitä todennäköisemmin entinen politiikkalinja säilyy.

Politiikan tutkijat näkevät ristiriidan Saksan politiikassa. Saksa on haluton kiinnittämään huomiota Venäjän sisäpoliittiseen kehitykseen ja demokration tilaan ja suhtautuu niihin retoriikkaa lukuun ottamatta melko mukautuvasti. Toisaalta Saksa on kuitenkin paljon vähemmän mukautuva silloin, kun omat edut niin sanelevat. Todellisuudessa tämä ei kuitenkaan ole ristiriita vaan kyse on perinteisestä ja sujuvasta *Realpolitikista*, eikä tämä linja tulevaisuudessa näytä olevan muuttumassa.

Minna-Mari Salminen

Tutkija

Ulkopoliittinen instituutti

ISBN 978-951-769-235-9

ISSN 1795-8059

Kansikuva: Klaus Franke

Taitto: Tuomas Kortteinen

Ulkopoliittinen instituutti 2009

www.upi-fii.fi